

ጉዳዩ - በክልሉና ኦሮምኛ የማይናገሩ ኢትዮጵያውያን በብዛት በሚኖሩባቸው ዞኖችና ወረዳዎች አማርኛ የሥራ ቋንቋ እንዲሆን፣ ኦሮምኛም በግዕዝ ፊደል ትምህርት እንዲሰጥ ስለመጠየቅ

ሚያዝያ ፱ ቀን ፳፻፲ ዓ.ም.

ለተከበሩ አቶ ለማ መገርሳ የኦሮሞ ክልል መንግሥት ሊቀመንበር

ክቡር ሊቀመንበር ሆይ፦

በቅድሚያ እርስዎ፣ የክልል መንግሥትዎና ድርጅትዎ አህዴድ በአገራችን ያለውን የፖለቲካ፣ የኢኮኖሚና የማህበረሰባዊ ቀውሶችን ለማስወገድ በቀዳሚነት እያደረጋችሁት ስላለው ታሪካዊና አስደናቂ ተግባራት ያለንን ትልቅ ምስጋናና አክብሮት ለመግለጽ እንወዳለን። ቀደም ሲል ከነበሩ አመራሮች በተለየ መልኩ ኢትዮጵያውያንን በማሰባሰብ መከፋፈል፣ ልዩነት፣ ዘረኝነት ተወግዶ፣ ፍቅር፣ አንድነት፣ መተሳሰብና መያያዝን ለማምጣትና የጥል ግድግዳዎችን ለማፍረስ በመነሳታችሁ፣ ዘርና ኃይማኖት ሳይለይ የኢትዮጵያ ሕዝብ ድጋፉን እየሰጣችሁ ነው። ሕዝብ በፍቅር፣ በትህትና፣ በፍትህና በእኩልነት ሊያስተዳድረው የተነሳን አመራር ያከብራልና።

የጀመራችሁትን መልካም እንቅስቃሴ ለማገዝ፣ መቀራረቡንና አንድነቱን ለማፋጠን የተነሳችሁለትን አላማ እንድታሳኩ እጅግ በጣም ቁልፍና ጠቃሚ ለሆኑ ጉዳዮች ክቡርነትዎ ትኩረት ይሰጡት ዘንድ ይኸንን ጽፏል። ከዚህ ደብዳቤ ጋር ግዕዝን በኦሮምኛ መጻፍ በብቃትና በአመችነት አንጻር የተሻለ እንደሆነ የሚያስረዳ ጥናታዊ ሰነድ አካትተናል።

አንደኛ - አማርኛን በኦሮሞ ክልል ትምህርት ቤቶች ስለማስተማር

ቋንቋ መግባቢያ ነው። ቋንቋን ማወቅ ይጠቅማል እንጂ አይጎዳም። በኦሮሞ ክልል ብዙ ወገኖቻችን አማርኛ የማንበብና መጻፍ ችግር አለባቸው። ለብዙ ዓመታት አማርኛ ትምህርት አይሰጥም ነበር። መሰጠት ከተጀመረበት ጊዜ ወዲህ ደግሞ የሚሰጠው ከአምስተኛ ክፍል ጀምሮ ነው። አማርኛ የፊደራል ቋንቋ ነው። በአዲስ አበባ፣ በድሬዳዋ፣ በአማራ ክልል፣ በደቡብ ክልል፣ በቤኒሻንጉል ክልል፣ በጋምቤላ ክልል አማርኛ የሥራ ቋንቋ ነው። በኦሮሞ ክልል ውስጥ እንደ አዳማ ባሉ ከተማዎችም የግል መሥሪያ ቤቶች የሚጠቀሙት በአማርኛ ነው። አማርኛ አለመጻፍና አለማንበብ የኦሮሞ ክልል ነዋሪዎችን ክፉኛ ጎድቷል። ሥራ የማግኘት፣ የመሻሻል፣ በተለያዩ የአገሪቷ ክፍሎች ተንቀሳቅሶ የማደግ ዕድላቸውን በጣም አጥብቧል። የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ ባለባቸው ቦታዎች መወዳደርና መሥራት ካልቻሉ ሕይወታቸውን እንዴት ነው ማሻሻል የሚችሉት?

ጠቅላይ ሚኒስትር ዶ/ር አብይ አህመድ ለአማራ ቴሌቪዥን ባደረጉት ቃለ ምልልስ፣ በአማራ ክልል ኦሮምኛ ማስተማር እንደሚያስፈለግ ገልጸው፣ በኦሮሞ ክልል ከአንደኛ ክፍል ጀምሮ አማርኛ ትምህርት መሰጠት እንዳለበት ተናግረው ነበር። በአማራ ክልል ኦሮምኛ በግዕዝ ፊደል እንዲሰጥ የሚጠይቅ ደብዳቤ ለአቶ ገዱ አንዳርጋቸው እንዲደርስ አድርገናል። በኦሮሞ ክልልም ከአንደኛ ክፍል ጀምሮ የአማርኛ ትምህርት እንዲሰጥ በማድረግ ትልቅ ትኩረት ይደረግበት ዘንድ በአክብሮት እንጠይቃለን።

ሁለተኛ - የኦሮሞ ክልል ሕገ መንግሥት ዘመናዊና ዲሞክራሲያዊ በሆነ መልኩ መሻሻል አስፈላጊነት

ክቡርነትዎና የትግል አጋርዎ የተከበሩ ጠቅላይ ሚኒስትር ዶ/ር አብይ አህመድ ብዙ ጊዜ ኦሮሞ ክልል የሁሉም ኢትዮጵያውያን ክልል እንደሆነች ገልጻችኋል። የኦሮሞ ክልል ሕገ መንግሥት ግን እናንተ እየደጋገማችሁ በግልጽና በአደባባይ የገለጻችሁትን የሚያንጸባርቅ አይደለም። የክልሉ ሕገ መንግሥት አንቀጽ ስምንት፣ የኦሮሞ ሕዝብ የክልሉ የበላይ ሥልጣን ባለቤት ሲሆን፣ የሕዝቡ የበላይነትም የሚገለጸው በሚመርጣቸው ተወካዮችና ራሱ በቀጥታ በሚያደርገው ዴሞክራሲያዊ ተሳትፎ ነው ይላል። ይህ ማለት የኦሮሞ ክልል ባለቤት የኦሮሞ ሕዝብ እንደሆነ፣ ኦሮሞ ክልል የኦሮሞዎች እንደሆነች፤ ሌላው በክልሉ የሚኖረው ኦሮሞ ያልሆነው ማህበረሰብ ደግሞ፣ በኦሮሞ ማህበረሰብ ፍቃድ እንደሚኖር፣ እንግዳ እንደሆነና የክልሉ የባለቤትነት መብት እንደሌለው የሚያመለክት ነው።

ይህ የክልሉ ሕገ መንግሥት አንቀጽ፣ ክቡርነትዎ ኦሮሞ ክልል የሁሉም ኢትዮጵያውያን ናት ያሉትን የሚጸረር ብቻ ሳይሆን መሠረታዊ በሆነ መልኩ የዜጎችን የሰብአዊና የእኩልነት መብቶችን የሚገፍ ነው። ዜጎች በማንኛውም የአገሪቷ ክፍል የመኖር፣ የመሥራት፣ የመነገድ፣ የመማር፣ የማስተማር፣ የመምረጥ፣ የመመረጥ መብቶቻቸው ሊጠበቁላቸው ይገባል። የክልሉ ሕገ መንግሥት ማንም ኢትዮጵያዊ፣ በሁሉም መስፈርት ከኦሮሞው እኩል እንደሆነ የሚያረጋግጥ፣ የሌሎች ማህበረሰባት በክልሉ የመኖር ዋስትናን የሚሰጥ ሕገ መንግሥት ሆኖ መሻሻል አለበት ብለን እናምናለን። ከላይ የተጠቀሰው አንቀጽ ስምንት የኦሮሞ ክልል ነዋሪ ሕዝብ የክልሉ የበላይ ሥልጣን ባለቤት ሲሆን፣ የሕዝቡ የበላይነትም የሚገለጸው በሚመርጣቸው ተወካዮችና ራሱ በቀጥታ በሚያደርገው ዴሞክራሲያዊ ተሳትፎ ነው በሚል ቢሻሻል ጥሩ ሊሆን ይችላል ብለን እንመክራለን።

ሦስተኛ - የክልሉ እንዲሁም ፲ ከመቶ በላይ ኦሮምኛ የማይናገሩ ዜጎች በሚኖሩባቸው ዞኖችና ወረዳዎች አማርኛም የሥራ ቋንቋ ማድረጉ አስፈላጊ ነው።

የኦሮሞ ክልል ሕገ መንግሥት አንቀጽ ፭ ኦሮምኛ የክልሉ መንግሥት የሥራ ቋንቋ ይሆናል። አንቀጽ ፴፫ ደግሞ በክልሉ ውስጥ ነዋሪ የሆነና የክልሉን የሥራ ቋንቋ የሚያውቅ ማንኛውም ኢትዮጵያዊ በማንኛውም የክልሉ መንግሥታዊ ወይም ሕዝባዊ ሥራ ተመርጦ ወይም ተቀጥሮ የመሥራት መብት አለው ሲል ለክልሉ መንግሥት ኃላፊነት መመረጥ ወይም በክልሉ መሥሪያ ቤቶች ተቀጥሮ መሥራት የሚችሉት ኦሮምኛ የሚናገሩ ብቻ መሆናቸውን በግልጽ ያስቀምጣል።

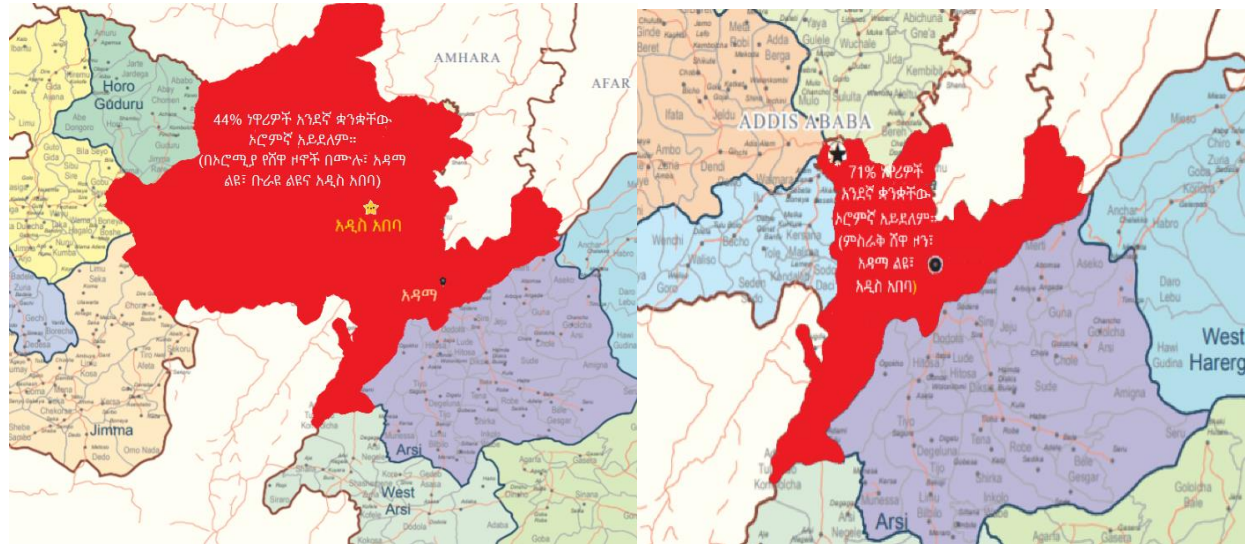
ይፋዊ የሆነው የሕዝብ ቆጠራ ውጤት ያለው፣ ከ፲፪ ዓመታት በፊት በኢትዮጵያ የሕዝብ ቆጠራ መስሪያ ቤት ይፋ የሆነው የሕዝብ ቆጠራ ውጤት ነው። በዚህ የሕዝብ ቆጠራ ውጤት መሠረት በወቅቱ ከተሸነሸኑት ሃያ የኦሮሞ ክልል ዞኖች በስምንቱ (ጂማ ልዩ፣ አዳማ ልዩ፣ ቡራዩ ልዩ፣ ምስራቅ ሸዋ፣ ሰሜን ሸዋ፣ ደቡብ ምዕራብ ሸዋ፣ ጉጂና አርሲ ዞኖች) ኦሮምኛ አፍ መፍቻ ቋንቋቸው ያልሆኑ የዞኑ ነዋሪዎች ከአስራ አምስት በመቶ በላይ ናቸው። ይህ ቀላል ቁጥር አይደለም። በአዳማና ጂማ ልዩ ዞኖች ኦሮምኛ አፍ መፍቻ ቋንቋቸው ያልሆኑ ሰባ አራት እና ስድሳ በመቶ ናቸው። አዲስ አበባ በአካባቢዋ ከአሉ የኦሮሞ ክልል ዞኖች ጋር የተሳሰረች መሆኗ ይታወቃል። በአዲስ አበባ የሚኖረውን ሕዝብና የኦሮሞ ክልል ነዋሪ አንድ ላይ ብንደምራቸው ከመቶ አስራ አምስት የሚሆኑት ኦሮምኛ አፍ መፍቻ ቋንቋቸው አይደለም። አዲስ አበባ፣ አዳማና ቡራዩ ልዩ በኦሮሞ ክልል የሸዋ ዞኖችን ሁሉ ብናካትት አርባ አራት ከመቶ የሚሆኑት፣ አዲስ አበባ፣ ቡራዩ ልዩ፣ አዳማ ልዩና ምሥራቅ ሸዋ ዞንን ስንደምር ሰባ አንድ ከመቶ የሚሆኑት ነዋሪዎች የአፍ መፍቻ ቋንቋቸው ኦሮምኛ አይደለም። ክቡርነትዎ እንደሚያውቁት፣ የክልሉ ሕገ መንግሥት አንቀጽ ፭ እና አንቀጽ ፴፫፣ በሚሊዮኖች የሚቆጠሩ በኦሮሞ ክልል የሚኖሩ ኦሮምኛ የማይናገሩ ኢትዮጵያውያንን የመሥራትና የመመረጥ፣ መሠረታዊ የሰብዓዊ መብታቸውን የሚገፍ ነው። በአገራቸው እንደ ባይተዋር እንዲሆኑ ያደረገ ነው።

ላቲን፣ ላላፋት ፳፯ ዓመታት እንደ ትምህርት ይሰጥ ስለነበረና በርካታ የክልሉ ነዋሪዎች የሚያውቁትና የተማሩት እርሱን በመሆኑ ብዙዎች ላቲን እንዲቀጥል ፍላጎት ሊኖራቸው እንደሚችል መገመት አያስቸግርም። ሆኖም ግን በላቲን መጠቀሙ የአብዛኛው የኦሮሞ ማህበረሰብና በተለይም በክልሉ ያሉ ኦሮምኛ የማይናገሩ ዜጎችን ፍላጎት ያካተተ ነው ብለን አናስብም።

በላቲን መጠቀም የሚፈልግ ማሕበረሰብ አለ፤ ላቲን የመብት ጥያቄ ነው ከተባለ፤ ቢያንስ ሚዛናዊነትን በማሳየት ኦሮምኛ በግዕዝ መጠቀም የሚፈልጉ የክልሉ ነዋሪዎችን ፍላጎት ማስተናገድ አስፈላጊ ነው ብለን እናምናለን።

ከ፳፯ ዓመታት በፊት ላቲን ለኦሮምኛ ሲመረጥ የሕዝብ አዎንታ አልተጠየቀም። ሚዛናዊ በሆነ መልኩ ላቲንና ግዕዝን እኩል በጠረጴዛ ላይ በማስቀመጥ በጥናት ላይ የተመሠረተ ንፅፅር አልተደረገም። በወቅቱ በኃላፊነት ላይ የነበሩ፣ ከሌላው ማሕበረሰብ የተለየ የኦሮም ማንነትን ለመፍጠር የፈለጉ፣ የኦሮም ልሂቃንና ፖለቲከኞች በሕዝቡ ላይ የጫኑት ውሳኔ ነው። በመሆኑም “አንቀጽ ፮ ኦሮምኛና ኣማርኛ የክልሉ መንግሥት የሥራ ቋንቋ ይሆናሉ። ኦሮምኛም የሚጻፍበት ፊደል በሕዝብ ይወሰናል በሚል፣ አንቀጽ ፴፫ ደግሞ በክልሉ ውስጥ ነዋሪ የሆነና ማንኛውም ኢትዮጵያዊ በማንኛውም የክልሉ መንግሥታዊ ወይም ሕዝባዊ ሥራ ተመርጦ የመሥራት መብት አለው። ለሥራው ብቃት ያለው ማንም ኢትዮጵያዊ በክልል መንግሥት መሥሪያ ቤቶች ተቀጥሮ የመሥራት መብት አለው” በሚለው ቢሻሻል ጥሩ ይሆናል ብለን እናስባለን።

አንዳንድ ወገኖች ለምን በአማራ ክልል ኦሮምኛ የሥራ ቋንቋ አይሆንም? የሚል ጥያቄ የሚያነሱ አሉ። ኦሮምኛም ሆነ ሌላ ቋንቋ በአማራ ክልልም የሥራ ቋንቋ መሆኑ በመርህ ደረጃ ችግር የለውም። አስፈላጊ ከሆነ በሕዝብ ምርጫ የማይሆንበት ምንም ምክንያት የለም። ግን አስፈላጊ ነው ወይ? የሚለው መታየት ያለበት ጥያቄ ነው።

በኦሮም ክልል የሸዋ ዞኖችና አዲስ አበባ ኦሮምኛ አንደኛ ቋንቋቸው ያልሆኑ ነዋሪዎች ብዛት የሚያሳይ

ለንጽጽር ይረዳ ዘንድ የሚከተለውን መረጃ እንመልከት። በኦሮም ክልል ከላይ እንደገለጽነው በሁለት ዞኖች ኦሮምኛ ውስጥ የአፍ መፍቻ ቋንቋቸው ያልሆኑ ኣማርኛ ተናጋሪዎች ከግማሽ በላይ ናቸው። በኦሮም ክልል ካሉ ሃያ ዞኖች፣ ኦሮምኛ የማይናገሩ አምስት ከመቶ በታች የሆኑበት ዞን አንድ እርሱም የምእራብ ወለጋ ዞን ነው። ኦሮምኛ የማይናገሩ አስር ከመቶ በታች የሆኑባቸው ዞኖች ደግሞ አራት ብቻ ናቸው፡- ቀለም ወለጋ፣ ምእራብ ወለጋ፣ ምዕራብ ሸዋና ኢሉባቦር።

በአማራ ክልል ካሉ አስራ ሁለት ዞኖች ከአንድ ዞን በስተቀር ኦሮምኛ ተናጋሪዎች ከአምስት ከመቶ በታች ናቸው። በአማራ የኦሮም/ከሚሴ ዞን ስማኒያ ከመቶ፣ በአርጎባ ልዩ አራት ከመቶ፣ በባሕር ዳር ልዩ ሁለት ከመቶ፣ በደቡብ ወሎ ሁለት ከመቶ ሲሆኑ ኦሮምኛ ተናጋሪዎች በተቀሩት ስምንት ዞኖች ከመቶ አንድ በታች ናቸው። እንደዚህም ሆኖ ኦሮምኛ ተናጋሪዎች በበዙበት የአማራ ክልል

የአሮሞ ዞን፣ የክልሉ መንግሥት የአሮሞኛ ተናጋሪዎችን መብት በማክበር፣ በአሮሞኛ እንዲማሩ፣ በአሮሞኛ አገልግሎት እንዲያገኙ ማድረጉን ማስታወስ አስፈላጊ ነው።

አራተኛ - ላቲን የአሮሞኛን እድገት ክፉኛ የሚገታ ነው።

ዜጎች ብዙ ቋንቋዎች ባወቁ ቀጥሮ ይጠቀማሉ እንጂ አይጎዱም። አማርኛ የአማራዎች ብቻ ቋንቋ እንዳልሆነ አሮሞኛም የአሮሞዎች ብቻ አይደለም። የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ናቸው። አሮሞኛ በአሮሞ ክልል ብቻ መወሰን የለበትም በሚል በዐማራ ክልል አሮሞኛ በግዕዝ ፊደል እንደ ትምህርት እንዲሰጥ የሚጠየቅ ደብዳቤ፣ ከተያያዥ ጥናታዊ ሰነድ ጋር፣ ለተከበሩ አቶ ገዱ አንዳርጋቸው ልከናል። ለአቶ ገዱ የላክነውንም ሰነድ ለክቡርነትዎ ግላጣዬ አድርገናል።

ለተከበሩ አቶ ገዱ የጻፍነውን ደብዳቤ ተከትሎ የደረሱን አስተያየቶች አንዱ በአማራ ክልል አሮሞኛ ተማሩ ስትሉን፣ ለምን በአሮሞና የሌሎች ማህበረሰባት መብት እንዲከበር አትሠሩም? ለምን መጀመሪያ በአሮሞ ክልል አሮሞኛ በግዕዝ እንዲጻፍ አትጠይቁም የሚል ነበር። አማርኛ የኢትዮጵያ የሥራ ቋንቋ ነው እየተባለ ከአንደኛ ክፍል ጀምሮ መማር ተትቶ አሮሞኛን ሌሎች ይማሩት ማለት ብቻ በቂ አይደለም።

ሌላው አሮሞኛን ለመማር በአማራ ክልል በሚኖረው ማህበረሰብ ዘንድ ከፍተኛ ፍላጎት እንዳለ ተረድተናል። ሕዝቡ አሮሞኛን የራሱ አድርጎ ነው የሚቆጥረው። ሆኖም ግን አሮሞኛን ለመማር ትልቅ ፍቃደኝነት ቢኖርም፣ ካገኘናቸው አስተያየቶች ለመረዳት እንደቻልነው፣ ሙሉ ለሙሉ ማለት ይቻላል፣ በላቲን ፊደል ለመማር ፍላጎት የለም ብቻ ሳይሆን፣ ትልቅ ተቃውሞ ነው ያለው። አሮሞኛ በላቲን ፊደል የሚጻፍ ከሆነ ከአሮሞ ክልል ውጭ የማይገኝ፣ የመስፋፋት ዕድሉ እጅግ በጣም የመነመነ ነው የሚሆነው። ያለ ፍላጎት ደግሞ በዜጎች ላይ ምንም ነገር መጫን አይቻልም። “አሮሞኛ የእኛ፣ ላቲን የሌላ” ነው እየተባለ ያለው።

የአህዴድ ማዕከላዊ ኮሚቴ ባወጣው መግለጫ፣ በሕዝብ ይሁንታ አሮሞኛ ከአማርኛ ጋር የፌዴራል የሥራ ቋንቋ እንዲሆን ድርጅትዎ እንደሚሠራ ገልጿል። የሕዝብ ይሁንታን አስፈላጊነት ድርጅትዎ ማስመሩ ሊያስመሰግነው ይገባል። አሮሞኛ ተናጋሪው ማህበረሰብ የኢትዮጵያ ፴፮ ከመቶ አካባቢ ነው። ከእዚህ አሮሞኛ ተናጋሪ በላቲን ፊደል መጻፉን የሚደግፍ ምን ያህል ሊሆን እንደሚችል በእርግጠኝነት ማወቅ ባይቻልም፣ ከግማሽ በላይ ይሆናል ብለን ግን አናስብም። ያ ማለት ከኢትዮጵያ ሕዝብ ከሦስት አራተኛው በላይ የላቲን ፊደልን የሚቃወም ነው ማለት ነው። ሦስት አራተኛው ተቃዋሚ በሆነበት በላቲን የሚጻፍ አሮሞኛን የኢትዮጵያ የሥራ ቋንቋ ለማድረግ የሕዝብ ይሁንታን ማግኘት የማይታሰብ ነው።

አሮሞኛ በግዕዝ ከተጻፈ ግን በአማራ ክልል ካገኘነው አስተያየት ለመረዳት እንደቻልነው፣ ብዙዎች ሳይገደዱ፣ ደስ ብሏቸው ቋንቋውን ይማራሉ። ቋንቋውን የሚናገሩ ይበዛሉ። ቋንቋው የኢትዮጵያ የሥራ ቋንቋም እንዲሆን የሕዝብን አዎንታ ለማግኘት ቀላል ይሆናል።

አምስተኛ- የግዕዝ ፊደላትን መጠቀም የአገር ቅርስ መጠበቅ ብቻ ሳይሆን የተሻለም ነው።

ምዕራባውያን ለጥቁር ሕዝብ መሸጥና መዋረድ እንደ ምክንያት ከሚጠቀሙበት አንዱና ትልቁ መከራከሪያቸው “ጥቁሮች የራሳቸውን ስነዕውቀትና ፊደል መቅረፅ ያልቻሉት በዕውቀት ዝቅተኞች ስለሆኑ ነው” የሚለው ነው። ይኸን ትርክት ውድቅ ለማድረግ፣ የግዕዝ ፊደላችን ወደቀረው አፍሪቃ እንዲስፋፋ መታገል ነበረብን። ሆኖም በተለያዩ አገራዊ ጉዳዮች በመወጠራችንና በሃገራችን የሰፈነው የማንነት ፖለቲካና ከኢትዮጵያ የተለየ ማንነት ይፈልጉ በነበሩ አክራሪ ብሔርተኞች አሉታዊ ጫና ምክንያት አላደረግነውም። እንኳን ወደ አፍሪካ አገሮች ግዕዝን ልንወስድ ቀርቶ በአገራችን ምዕራባውያን ፊደል፣ ላቲን፣ ለአንዳንድ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች እየተጠቀምን ነው።

አንዳንድ ወገኖች የግዕዝ ፊደልን የአንድ ብሔረሰብ ርስት አድርገው የመቀጠር ዝንባሌ ሲኖራቸው አንዳንዶች ደግሞ የግዕዝ ፊደል ብቃት እንደሌለው አድርገው ያስባሉ። የላቲን ፊደላት ተናጋሪው እንደሚናገረው አይጻፉም። የቃላት አጻጻፍን/ሥርዐተ ጥሄያትን ለማወቅ ችግር ነው። በኢትዮጵያ ፊደላት ግን ሰው እንደሚናገረው ስለሚጻፉ፣ የሥርዐተ ጥሄያት/የቃላት አጻጻፍ የፊደል ስሕተት ሊሠራባቸው አይችልም። ስለዚህም ከላቲን ፊደል ይልቅ ግዕዝ የበለጠ ይመረጣል፣ ይልቃልም።

ኤርትራውያን መቼ የግዕዝን ፊደል አንፈልግም አሉ? እንዲያውም እነሱ ቀደም ሲል በጣልያን ቅኝ ግዛት ተገዝተው ስለነበር፣ በላቲን እንቅስቃሴው ቢሉ፣ ጥሩ ሰብ በሆናቸው ነበር። ከላቲን ይልቅ ኢትዮጵያውያኑ ፊደላት ብዙ ጥቅሞች እንዳላቸው በኋላ ግን ግዕዝ መሻሉን ተገንዝበው ወደ ግዕዝ ተመልሰዋል። ግዕዝ የአማራ ማሕበረሰብ ሳይሆን የሁሉም ኢትዮጵያውያን ቅርስ ነው። ከአረብኛ ውጭ ብቸኛው ጥንታዊ የጥቁር ሕዝብ ፊደል ነው። አማርኛ፣ ትግሪኛ፣ ጉራጌኛ፣ ሃዲይኛ፣ ከንባትኛ፣ ኑሻርኛ፣ አኝዋክኛ፣ አገውኛ፣ አደሪኛ፣ ስልጢኛ.. በአሁኑ ጊዜ የግዕዝ ፊደላትን ነው የሚጠቀሙት። አደሪኛ ተናጋሪዎች ለአስር ዓመታት ላቲን ይጠቀሙ የነበረ ቢሆንም ግዕዝ ይሻላል ተብሎ ወደ ግዕዝ ተዙሯል።

ኢትዮጵያ በአባቶቻችንና እናቶቻችን መስዋዕትነት ነፃነቷን ጠብቃ የኖረች አገር ናት። የራሷ ባህል፣ የራሷ ቋንቋዎች፣ የራሷ ፊደል፣ የራሷ ቅርሶች አሏት። በአገራችን የሌለን ነገርና፣ ለአገር የሚጠቅም ከሆነ፣ ከባእድ አገር ብንወስድ ችግር አይኖረውም። ሆኖም ግን የተሻለ ነገር ከእኛ ጋር እያለ የሌሎችን ማምጣት ተገቢ አይደለም። ፊደል እንደሌለንና ቅኝ የተገዛን ይመስል፣ የእኛን የተከበረ ፊደል ጥለን ላቲንን ለኢትዮጵያ ቋንቋዎች መጠቀም አግባብ አይደለም።

ስድስተኛ- የግዕዝ ፊደላትን ለአሮምኛ ስለመጠቀም።

አፋን ኦሮሞ በላቲንም በግዕዝም ይጻፋል። በአሮሞ ክልል በተለይም ኢሕአዴግ ሥልጣን ከያዘ በኋላ የተወለዱ ወገኖች አፋን ኦሮሞን በላቲን ነው የሚጻፉትና የሚያነቡት። ሆኖም ላቲኑ በጣም ውስንነት አለው። በአሮሞ ክልል የሚኖሩ ሌሎች ማሕበረሰባትና ከአርባ ዓመት በላይ የሆኑ ኦሮሞዎች ግዕዝ ፊደልን ማንበብ ነው የሚቀናቸው። ቋንቋው በላቲኑ ምክንያት በአሮሞ ክልል የከተወሰኑ ወገኖች አጥር ውጭ ሊያድግ አልቻለም።

ዶ/ር ፍቅሬ ቶሎሳ፣ ለክቡርነትዎ በታህሳስ ወር ፳፻፲ ዓ.ም. በአዲስ አድማስ ጋዜጣ ላይ ከጻፉት ግልጽ ደብዳቤ፣ ለአሮምኛ ከላቲን ይልቅ ግዕዝን መጠቀም ምን ያህል በቃላት ቁጠባ፣ በትምህርት ቅልጥፍና፣ በቋንቋ ጥናት ጥበብ እና በሳይንስ አንጻር የተሻለ መሆኑን አስነብበውናል። ዶ/ር ፍቅሬ ቶሎሳ የጻፉትን፣ ዶ/ር አበራ ሞላ እና ሌሎች በርካታ ምሁራን ያደረጉትን ጥናት በተወሰነ መልኩ ያካተተ ተያያዥ ሰነድ ማቅረባችን ይታወሳል። ይኸው ሰነድ ተሻሽሎ ከእዚህ በታች ቀርቧል።

በአፄ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት በአሮሞው ቁስ አባ ኦሲሞስ ነሲቡ በግዕዝ ፊደላት መጫፈ ቁልቁሉ ተብሎ ከተተረጎመው የአሮምኛ መጽሐፍ ቅዱስ ውስጥ የተወሰዱ ሁለት ገጾችን አብረን አያይዘናል።

ክቡርነትዎ ሆይ!

እርስዎ እንደሚገነዘቡት፣ በባዕዳን ፊደል የሚጻፉ አፍሪቃውያን፣ በአውሮፓውያን ቅኝ ገዢዎች ሲገዙ የነበሩና ራሳቸው የፈለሰኛቸው የፊደላት አማራጭ ያልነበራቸው ሕዝቦች ናቸው። እኛ በጀግኖች አባቶቻችንና እናቶቻችን ደምና አጥንት ነፃነታችን ተከብሮልን የኖርንና አኩሪ ቅርስ የሆነ የራሳችን ፊደል ያለን ሕዝብ ቅኝ እንደተገዙትና እንደተዋረዱት ያልታደሉ ሰዎች ልንሆን አይገባም። በእዚህና እላይ በተዘረዘሩት ምክንያቶች፣ እንዲሁም ስለ ክብራችንና ማንነታችን ሲባል እርስዎና የአስተዳደር ባልደረቦችዎ፣ አፋን ኦሮሞ የኢትዮጵያ ቋንቋ እንደመሆኑ በኢትዮጵያዊ ፊደል በግዕዝ እንዲጻፍ የድርሻዎትን ይወጡ ዘንድ በአክብሮት እንጠይቅዎታለን። በአፄ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት፣ በአሮሞው ቁስ አባ ኦሲሞስ ነሲቡ፣ በግዕዝ ፊደላት “መጫፈ ቁልቁሉ” የአሮምኛ መጽሐፍ ቅዱስ ተተርጎሟል። የዛሬ ፻፳ ዓመት እንኳን፣ መጽሐፍ ቅዱስን የሚያህል በራሳችን ፊደላት መጻፍ

ከቻልን፣ አሁንም በዘመነ-ቀመር፣ በቀላሉ አሮምኛን በግዕዝ ኢትዮጵያዊ ፊደል ያለችግር መክተብ የማንችልበት ምንም ምክንያት የለም። ዋናው ቀና ልቦና፣ በራስ ፊደል ኩራትና ፍላጎት ናቸው!!

ከታላቅ አክብሮት ጋር፣

1. መምህር ልዑሊቃል አካሉ
2. ዶ/ር አበራ ሞላ
3. ፕ/ር ፍቅሬ ቶሎሳ
4. ፕ/ር ማሞ ሙጨ
5. ፕ/ር ባዬ ይማም
6. ፕ/ር ኅይሌ ላሬቦ
7. ዶ/ር አክሎማ ቢራራ
8. ዶ/ር አበባ ደግፌ
9. የተከበሩ የቀድሞ የፓርላማ አባል አቶ ግርማ ሰይፉ
10. አቶ ያሬድ ጥበቡ
11. አቶ ሰይፉ አዳነች ብሻው
12. አቶ ተፈራ ድንበሩ
13. አቶ ብርሃኑ ገመቼ
14. አቶ አብርሃም ቀጂላ
15. አቶ ታደሰ ከበደ
16. ወ/ሮ እስከዳር አውላቸው
17. አቶ ተመስገን መኩሪያ
18. አቶ ግርማ ካሳ

ግልባጭ፣

ለተከበሩ አቶ ገዱ አንዳርጋቸው የአማራ ክልላዊ መንግሥት ሊቀመንበር

ለአሮም ክልል የትምህርት ክፍል ቢሮ

ግዕዝና ኦሮሚኛ በሚል ርዕስ ግዕዝ ለኦሮሚኛ ጠቃሚነት የቀረበ ታሪካዊና ሳይንሳዊ ጽሑፍ።

ግዕዝ በዶክተር አበራ ሞላ ኮምፕዩተራይዝድ ሆኖ ለአማርኛ ተመድበው ከተረፉት ሦስት መርገጫዎች አንዱ ለአፋን ኦሮሞ (Afan Oromo) ሲሆን ሌላው ለትግርኛ ተሰጥቶ የቀረው ለአገው/ቢለን ሥራ ሳይ ውለዋል። ይህ በእንዲህ እንዳለ በ፲፱፻፹፫ ዓ.ም. የመንግሥት ለውጥ ጊዜ የአንድ ድርጅት ኦሮሞ ምሁራን ተሰብስበው ከግዕዙ ይልቅ ላቲን ይበጀናል በማለት ግዕዙን (Ethiopic Oromo syllabary) ስለተዉት የሚከተሉትን መጋራት ሳይጠቅም አይቀርም።

፩. ጥንትም ቢሆን ፊደላት በእጅ ጽሑፍ ሲጻፉ ላቲን ከግዕዙ በፍጥነት የተከተበበት ጊዜ አልነበረም። ምክንያቱም ግዕዝ አንድን ድምጽ በአንድ ቀለም ሲያሰፍር ለአብዛኛው የላቲን ድምጾች ሁለት ቀለሞች ስለሚያስፈልጉት ነው።

፪. የላቲንና ግዕዝ ቀለሞች በማተሚያ መሣሪያዎች ሲከተቡ የሁለቱም ቀለሞች መረጣዎች አጠቃቀሞች እኩል ነበር። በእዚህ ዘዴ የኦሮምኛ ዓማርኛ መተርጎሚያ (Lexicon) በ1850 ግድም በአቶ ሐብተ ሥላሴ ታትሟል። [886] መጽሐፍ ቅዱስን ወደ ኦሮምኛ የመተርጎሙንም ሥራ በማስፋፋት ከሌሎች የቋንቋው ተናጋሪዎች ጋር (ዋሬ፣ ፋፎ፣ ሾለን፣ ጀገን እና ገብረሚካኤል) በመተባበር ሙሉውን አዲስ ኪዳን ወደ ኦሮምኛ ተርጉመው በሰኔ 1862 ዓ.ም. አገባደዱ። ይህም ትርጉማቸው ለኦሮምኛ ሥነጽሑፍ የመጀመሪያው አዲስ ኪዳን መሆኑ ነው። ከጥቂት ዓመታት በኋላም ሚስዮኑ ክራጽፍ (J.L. Krapf) በ፲፰፻፸፩ ዓ.ም. በራሱ ስም ያሳተመው ይህንኑ የነአለቃ ዘነብን ፲፰፻፸፪ ዓ.ም. ሥራ “ቁልቁሎታ መጻፎታ ከኩ ሐረዋ” ነበር። [887] አለቃ ዘነብ ወደ ፲፰፻፸፬ ዓ.ም. ግድም የ“ኦሮምኛና አገውኛ መዝገበ ቃላት” ጽፈዋል ይባላል። የአስቴር ጋኖን የትርጉም መጽሐፍ በመጠቀም በ፲፰፻፹፯ ዓ.ም. የታተመም የኦሮምኛ አዲስ ኪዳን፣ [888] መጫፊ ቁልቁሎ በ፲፰፻፺፱ እ.ኤ.አ. (፲፰፻፺፪ ዓ.ም.) በቅዱስ አነሲሞስ ነሲብ፣ [889] [890] እና ከእዚያም ወዲህ እንደነ በሪሳ የአሉ ጋዜጣዎች በግዕዝ ፊደል በኦሮምኛ ታትመዋል። ቀደም ብሎም በግዕዝ ፊደል በኦሮምኛ ከቀረቡት መረጃዎች አንዱ ጀምስ ብሩስ የወሰደው የ1790 የኦሮምኛ ትርጉምና የኢዘንበርግ ጽሑፍም አለ። [891]

፫. በዶክተሩ ኮምፕዩተራይዝድ የሆነው ግዕዝ እ.ኤ.አ. በ1987 ለገበያ ቀርቦ በማተሚያ ቤቶች ፊደላት መክተብ ስለተጀመረ ምሁራን ደስ ሊላቸውና ሳይንሱንና ቴክኖሎጂውን ማወቅና ማስተዋወቅ በተገባ ነበር። ይህ በአለመደረጉ እ.ኤ.አ. በ1992 [892] በፕሮፌሰር ጥላሁን ጋሚታ ወደ ላቲን ለማዞር ከቀረቡት የአማርኛ የጽሕፈት መኪናን የሚመለከቱት ጊዜ ለአለፈባቸው ምክንያቶች መልሶችም ነበሩ። [893] [894] [895] ስለዚህ በግዕዝ ፊደል በማተሚያ ፊደላት ሲጻፉ የነበሩት በኮምፕዩተር ስለቀረቡ ቴክኖሎጂው ስለተሻሻለና ስለቀለለ ጉዳዩ ይመለከተናል የአሉት የኦሮሞ ምሁራን ሊደሰቱ የሚገባ እንጂ ወደ ላቲን የሚያስዞር አዲስ ምክንያት አልነበረም። በጊዜውም በፕሮፌሰር ባዬ ይማም በዓማርኛ መልስ ቀርቦ ፕሮፌሰር ሚንጋ ነጋሽና ፕሮፌሰር ሳሙኤል ክንዴ ወደ እንግሊዝኛ ተርጉመውታል። [896]

፬. ላቲን የእራሱ ችግሮች የአሉት ፊደል ነው። [897] [898] [899] [900] በዶክተሩ ግኝት እየአንድአንዱን የግዕዝ ቀለም በሁለት መርገጫዎች መክተብ ተችሏል። ላቲን ይኸን እየአንዳንዱን የግዕዝ ቀለም በሁለት መርገጫዎች የመክተብ ችሎታ ስለሌለው ግዕዝን በግዕዝ ፊደል መክተብ ብልጫ አገኘ። ስለዚህ አሮምኛን በላቲን ፊደል መክተብ (ቁቤ) መሻሻል አይደለም።

፭. የአሮምኛው የግዕዝ ፊደል ከሌሎቹ ጋር በዶክተሩ ኮምፕዩተራይዝድ ስለሆነ [901] ለአለፉት ፴ ዓመታት በኮምፕዩተር ቀርቦ በኋላም በዩኒኮድ ዕውቅና ቢያገኝም [902] ሁሉም ባይሆኑ አሮምኛ ግዕዙን እርግፍ አድርገው ጥለው ወደ ላቲን ስለዞሩ የተፈጠሩት ችግሮች ቀጥለዋል።

፮. በእጅ የጽሕፈት መሣሪያ ዘመን ታይፕራይተር አሮምኛን ለማስጻፍ ስለአልቻለ ላቲን ብልጫ ነበረው። የዶክተሩ ግኝት ለእውሸቱ (የፈጠራ) የታይፕራይተር የአማርኛ ነገሮችና ለትክክለኛዎቹ የማተሚያ ቤቶች ፊደላት አጠቃቀሞች አጅግ ትልቅ ፈውስ (Breakthrough) ነበር። የታይፕራይተር ፊደል ለታይፕራይተር ሲባል የተሠራ በፍፁም ትክክለኛ በአለመሆኑና ለብዙ ምዕት ዓመታትም በእጅ ስንጽፈው የነበረው ከአለመሆኑም ሌላ የማተሚያ ቤት ፊደላችንም ስለአልሆነ ከቁርጥራጮች የሚሠራውን ብጥስጥስ ዶ/ር አበራ እውሸት ፊደል ይሉታል። ስለ ታይፕራይተሩ ድክመት ዶክተሩ እ.ኤ.አ. በ1991 [903] [904] ስለአቀረቡ መሣሪያው ወደ ቁቤ ለመዞር ምክንያት መሆን አልነበረበትም። ከእዚያም ወዲህ በኮምፕዩተር የአሮምኛው የግዕዝ ፊደል በዶክተሩ መክተብ መቻልና የተጠቃሚዎች መኖር ግንዛቤ ውስጥ ሳይገቡ ብዙ ዓመታት ባክነዋል። ቴክኖሎጂ የችግር መፍቻ እንጂ ከችግር መሸሽያ አይደለም።

፯. ቁቤ በላቲን ዋየሎች ከሚጠቀሙባቸው በተሻለ አፋን አሮም በግዕዙ ሊጠቀም ይችላል። አሮምኛን በፊደል ለመክተብ ከላቲን ቁቤ የግዕዝ ፊደል ይጠቅማል። [905] [906]

፰. መጽሐፍ ቅዱስ በክፊል እ.ኤ.አ. በ1841 በአሮም ቋንቋ በግዕዝ ፊደል ተጽፏል። [907] [908] እንዲሁም እ.ኤ.አ. በ1875 የአሮም ሓዲስ ኪዳን በግዕዝ ፊደል ታትሟል። [909] [910] [911]

፱. በልሳነ ግእዝና በአፋን አሮም (ግእዚፊ አፋን አሮምቲን - Giiiziifi Afaan Oromootiin) የተዘጋጀው **መጽሐፈ** ቅዳሴ - ክታባ ቅዳሴ - Kitaaba Qiddaasee መጋቢት 10 ቀን 2008 ዓ.ም. በኢ.ሊ.ሌ ሆቴል ተመርቋል። የትርጉማና የአርትኦት ሥራው 10 ዓመታት የወሰደው ባለ ሦስት ዓምዱ ክታባ ቅዳሴ፡- የመጀመርያው ረድፍ በግእዝ ቋንቋ፣ ሁለተኛው ረድፍ በአሮምኛ ሆኖ በግእዝ ፊደል፣ ሦስተኛው ረድፍ በአሮምኛ ሆኖ በቁቤ ፊደል ተጽፏል ይላል ሪፖርተር ጋዜጣ። [912] ይህ የግዕዝ ፊደል አሮምኛን አይጽፍም ለሚሉት ማፈሪያ ነው።

፲. መጽሐፍ ቅዱስ ሙሉውን ወይም በክፊል ከ፲፮፻፮ ዓ.ም. ጀምሮ በግዕዝ ቀለሞች በማተሚያ ቤቶች ከታተሙባቸው ቋንቋዎች መካከል የግዕዝ ቋንቋ (**ግዕዝኛ**)፣ **ዓማርኛ**፣ **ትግርኛ**፣ **አሮምኛ** [913] [914] [915] ፣ **ሃዲያ**፣ **ሲዳሞ**፣ **ከንባታ**፣ **ወላይታ**ና **ጌዴኦ** ይገኙበታል። ስለዚህ ለዓመታት በማተሚያ ቤቶች የግዕዝ ፊደላት ሲከተብ የነበረው አሮምኛ ኮምፕዩተራይዝድ ሆኖ ዛሬ ሥራ ላይ እየዋለ ግዕዝ አሮምኛን አይጽፍም ማለት ሳይንስ አይደለም።

፲፩. በአነሰ የኖኔያት ግድፈቶች (Spelling / እስፔሊንግ) እና ስፍራዎች (Spaces) ማስከተብ ብልጫዎች የነበረው የግዕዝ ፊደል በዶ/ር አበራ ግኝት የተነሳ የግዕዝ ፊደል ሓሳብን በአነሰ ጊዜ (Time)፣ መርገጫዎች (Keystrokes) እና ገበታዎች (Keyboards) በኮምፕዩተሮችና የእጅ ስልኮች በማስከተብ ብልጫዎቹ ወደ አምስት ዓይነቶች ከፍ ብለዋል። ለምሳሌ ያህል “ዘ ኩክ ብራውን ፎክስ

ጃምፕስ ኦቨር ዘ ሌይዚ ዶግ።” የሚለውን ዓረፍተ ነገር ላቲን በ36 ቀለሞችና በቁቤ በ45 ቀለሞች ከመክተብ ይልቅ በግዕዝ ፊደል በ24 ቀለሞች መክተብ የተሻለ ነው።

፲፪. የቁቤ ሥርዓት እ.ኤ.አ. በ1992 ገደማ የተመሠረተው አንዱ ቀለም አንድን ድምጽ በመወከል ነው ተብሏል። የላቲንም ሆነ የቁቤ ቀለሞች አንድን ድምጽ በአንድ ቀለም ከሚወክለው የግዕዝ ፊደል ጋር የመወዳደር ችሎታ የላቸውም። ላቲን አንድአንድ ድምጾችን የሚከትበው በሁለት ቀለሞች ስለሆነ ሁሉም ቀለሞች ለየብቻቸው አንድ ድምጽ እንዲወክሉ እንኳን ተደርጎ መጠቀም አይቻልም። ለምሳሌ ያህል “d” እና “h” የ“ድ” እስፔሊንግ ስለሆኑ “ዲ” እና “ኤች”ን በሁለት ቀለምነት ጎን ለጎን አስቀምጦ በ“d” እና “h” ድምጽ ሰጪነት መጠቀም አይቻልም። ይህ ምሳሌ የሚያሳየው ቁቤ የተመሠረተው በጥቂት የኦሮሞ ምሁራን ማምታታትም ላይ መመርኮዙን ነው። ሌላ ምሳሌ ግዕዝ ማጥበቂያ (Long Vowels / Germination) የለውም የሚባለው ነው። [916] ለግዕዝ ዋና ስለማያስፈልገውና ስለሌለው የሚያጠብቀው ዋና ስለሌለው አንድ ቀለም የሚበቃውን የግዕዝ ማጥበቂያ ትቶ ለማጥበቅ ሲባል ወደ ኦሮሞ የላቲን ዋናዎች መዞር አያታርፍም። ለላቲን የሚያስፈልጉትን ረዣዥም ዋናዎች ግዕዝ ስለሌለው ኦሮምኛን በላቲን ለመክተብ መረጥን ለሚሉት ሰበቡ ሳይንሳዊ ስለአልሆነ ሊታሰብበት ይገባል ይላሉ ዶክተር አበራ። የግዕዝ ፊደል በብዛቱ እየተወቀሰ ከእዚያ በበዙ መተካት መሞከር ትክክል አይደለም። የተለያዩ ምክንያቶች በማቅረብ የግዕዝ ፊደል ኦሮምኛን አይጽፍም የአሉትን እንደተሳሳቱ ሳይጠቅሱ አሁንም መጥቀስ ስለጉዳዩ አሁንም የሚጽፉት ጥቂት ምሁራን እራሳቸውን ማረም እንዳልቻሉ ያሳያል። ወደ ላቲን የተዞረው ያለበቂ ጥናትና ሕዝቡ ሳያውቅና ሳይመርጥ በእውሸት ሕዝብ መረጠው ተብሎ ነው።

፲፫. ማንኛውንም የኦሮሞ ፊደል በሦስት መርገጫዎች መክተብ ነውር ነው። ማንኛውንም የኦሮምኛ ድምጽ በሦስት መርገጫዎች መክተብ ነውር ነው። ምክንያቱም ግዕዝ በኮምፕዩተር አይጻፍም ተብሎ የአማርኛ ታይፕራይተር ማንንዝ ችግር ነው ተብሎ በቀረበበት ጊዜ እየአንድአንዱ የኦሮምኛ የግዕዝ ቀለም በኮምፕዩተር በሁለት መርገጫዎች እየተከተበ ነበር። ምንም እንኳን ግዕዝ እንከን የማይወጣለት ፊደል ነው ማለት ባይቻልም ለአንድ ድምጽ አንድ ቀለም ለመመደብና አንድን ቀለም ለአንድ ድምጽ ለመመደብ የተፈጠረ ነው ማለት ይቻላል።

፲፬. ጥቂት የኦሮሞ ምሁራን ዓማርኛ የማጥበቂያ ምልክት የለውም የሚሏቸውን ስሕተቶች ቀጥለውበታል። ዓማርኛ መጥበቅ የአለበትን ቃል ከማይጠብቀው የሚለይበት ሁለት ዘዴዎች አሉት። ከእነዚህ አንዱ ከሚጠብቀው ቀለም አናት በላይ አንድ ነጥብ መክተብ ሲሆን ምሳሌውም በ፲፮፻፺ ዓ.ም. ታትሟል። ለምሳሌ ያህል “ላላ” እና “አላላ” ገጽ 1 እና “መነሳት” ገጽ 50 ላይ ቀርበዋል። [917] ይኸንንም አጠቃቀም ሓዲስ ዓለማየሁ [918] በ“ፍቅር እስከ መቃብር” መጽሐፋቸው አስፋፍተውታል። በአዲስ ቅርጽ ለኮምፕዩተር እንዲስማማ መጥበቅ ከአለበት ቀለም ጓላም እንዲከተብ ተደርጎ ማጥበቂያና ማላልያ በዶክተሩ ፓተንትም ውስጥ አ.ኤ.አ. በ2009 ተጠቅሰዋል። [919]

፲፭. የቁቤ ዋናዎች “ኤ”፣ “ኢ”፣ “አይ”፣ “አ” እና “ዩ” (“a”፣ “e”፣ “i”፣ “o” እና “u”) ስለሆኑ በቁቤ “ክታብ”ን ከ“ኪታባ” የመለየት ችግሮች አሉት። ይህ በአዲስ ፊደልነት የቀረበውንም በብዛት ከግዕዝ ፊደል የበለጠውንም [920] ይመለከታል። ግዕዝ ሰባት እንዚራን ሲኖረው ኦሮምኛ 10 ያስፈልጉታል የተባለው ትክክል ከአለመሆኑም ሌላ ቁጥሩን መጨመርም ስለአላዋጣም አልቀጠለም። ትክክለኛው የግዕዝ አጻጻፍ “አፋን” እንጂ “አፋን” አይደለም።

፲፮. ይህ ግዕዝና ኦሮሚኛ ሳይንሳዊ ጽሑፍ ስለ ፊደላቱ እንጂ ቋንቋዎቹን አይመለከትም። የኦሮሞ ቋንቋችን መዳከም ስለሌለበት ስለ ፊደል ስንወያይ ስለ ቋንቋና ስለአልፈጠርናቸው ኦሮሞነት መቀላቀል ሳይንስ አይደለም።

፲፯. እነ “ሸ”፣ “ቸ”፣ “ኘ”፣ “ደ”፣ “ጠ”፣ “ጨ”፣ “ጸ”፣ እንዚራኖቹንና ሌሎች ቀለሞች የአሉትን ለኦሮምኛ የሚያስፈልጉትን ቀለሞች ትቶ እነዚህን ወደ የሌሉት የላቲን ፊደል መዞር ሳይንስ አይደለም። [\[921\]](#)

፲፰. የኦሮምኛ ድምጾችንና እርባታዎችን የሚወክል የፊደል ገበታ (ከአማርኛ ታይፕራይተር፣ [ፀረብኛና ላቲን](#)) ለጊዜው የተሻለው ላቲን ነው። በማለት በስሕተት የቁቤ አጻጻፍ ሥራ ላይ ዋለ። ይህ ለአማርኛው በአለመደረጉ ደክተሩ በመፍትሔው የደረሱለት ለአፋን ኦሮሞ ጭምር ነው። ምክንያቱም አፋን ኦሮሞ በትክክለኛው የግዕዝ ፊደል ለብዙ ምዕት ዓመታት ተጠቅመዋል። [\[922\]](#) የጄምስ ብሩስና ሌሎች መረጃዎችም አሉ። ስለዚህ ዓማርኛውንም ሆነ ሌሎችን ቋንቋዎቻችን ለማይጽፈው የአማርኛ ታይፕራይተር ሲባል ፊደሉን የተዉት ቋንቋዎች በአንድአንድ ተናጋሪዎች ስሕተት እንጂ በግዕዝ ፊደል ሲጠቀሙ በነበሩ የኢትዮጵያ ሕዝቦች ስሕተት አልነበረም።

፲፱. በደክተሩ ግኝቶች ከ“አ” እና “ኸ” መርገጫዎች ፲፱ የግዕዝ ቀለሞች እየተከተቡ ናቸው። [\[923\]](#) [\[924\]](#)

፳. ቁቤ በ“a”፣ “e”፣ “i”፣ “o” እና “u” በተጠቀመው ዓይነት በ“አ”፣ “ኤ”፣ “ኢ”፣ “አ” እና “ኡ” የግዕዝ ቀለሞች መጠቀም ይችላል ነበር። አንዳንድ ኦሮሞዎች “ቢራ” በላቲን ኦሮሚኛ “biirraa” ተብሎ የሚጻፈው ግዕዝ ስለማይችለውም ነው ይላሉ። በ“biirraa” ምትክ “ብኢኢርርአአ” ተብሎ በግዕዝ ፊደል መጻፍ ይቻላል። ስለዚህ ቁቤ የተመሠረተው ሳይንሳዊ ጥቅም ላይ አይደለም። “ቢ” እና “ራ” ቀለሞችን ዓማርኛ በአራት ዓይነቶች ማለትም “ቢራ”፣ “ቢራ”፣ “ቢራ” እና “ቢራ” መጠቀም ይችላል። ለምሳሌ ያህል “ለቅቆ” የሚለውን ቃል “ለቅቆ” ወይም “ለቆ” ዓይነቶች መክተብና ማጥበቂያዎች መጨመርም ይቻላል።

፳፩. አንድአንድ የኦሮሞ ምሁራን ግዕዝ የኦሮምኛ ቃላትን አይጽፍም በማለቱ በአለማወቅ በስሕተቱ ገፍተውበታል። ጎደቱ፣ ቶኮፋደ፣ ዱፌ፣ ዱጉማ፣ ጀዲ፣ ዳባ፣ ዳራርቱ፣ ባዳዳ፣ ዳዳ፣ ጄዴ፣ ደራ፣ ድባ፣ ድባ፣ ነንዶክዴስ ምሳሌዎች ናቸው።

፳፪. ጥቂት የኦሮሞ ምሁራን “ዳ” የግዕዝ ኦሮምኛ ቀለም በአንድ ቀለም በሁለት መርገጫዎች ከመክተብ ይልቅ “dha” በማለት በሦስት ቀለሞችና በሦስት መርገጫዎች በኦሮሚኛ መክተብ የተሻለ ሳይንስ ይመስላቸዋል። አንድአንድ የግዕዝ ቀለሞችን በላቲን ለመለየት ሦስትና ከሦስት በላይ ቀለሞችን መደርደር ያስፈልጋል። ግዕዝ ለአዳዲስ ድምጾች ፊደል ሲፈጥር ቁቤ ለአለው ፊደል ሌላ ድምጽና እስፔሊንግ በመጨመር መሻሻል ስለሚፈልግ ችግሩን ያባብሳል። ግዕዝን በላቲን እስፔሊንግ ለመጻፍ የሞከሩትም ጥቂቶቹን እስከአሁን የአዋጣቸው የሕዝቡ ስለቴክኖሎጂው በሚገባ አለመረዳት ነው።

፳፫. በሚገባ ሳይታሰብበት የግዕዝ ቀለሞች በላቲንና ጥቅሞች ሳይገለጹ ታልፈዋል። ምሳሌ፦ ግዕዝ ችግር የለውም ማለት ሳይሆን የላቲን ቃላት እስፔሊንግ እድሜ ልክ ቢሚሩትም ማስታወስ አይቻልም። በእዚህ ላይ “ኦሮሞ” የሚለው ቃል እስፔሊንግ በላቲን “Oromo” በኦሮሚኛ የአለ በቂ ምክንያት “Oromoo” ነው። ግዕዝ ለአዳዲስ ድምጾች አዳዲስ ቀለሞች እየፈጠረ የማደግ ችሎታ አለው። [\[925\]](#)

[\[926\]](#)

፳፬. በአጠቃቀም የላቲን ፊደል ከግዕዝ ሳድሳን ቀለሞች ጋር አንድ ዓይነት ነው። ግዕዝ እንዲሁን በአንድአንድ ቀለሞች ሲወክል ላቲን ዋናዎቹን ሳድሳኑ ጎን ማስከተብ ስለአለበት ከሰባት ጊዜ በላይ እየሞሰ ስፍራዎችን ያስባክናል። ይኸንን የግዕዝ ምሳሌ የ“ገ” እንዲሁን በላቲን በመክተብ ልዩነቱን መመልከት ይቻላል።

፳፭. ጥቂት የኦሮሞ ምሁራን በስሕተት ኦሮሚኛ 10 እንዲሁን ሲያስፈልገው ግዕዝ ሰባት ብቻ አለው ይላሉ። ዋናው መደራረብ ትርፉ ስፍራ ማባከን ነው። [927] ለምሳሌ ያህል “ደ”ን በአሥር የላቲን ለመክተብ ለቁቤ ላቲን 35 ቀለሞች ሲያስፈልጉት ለግዕዙ 15 በቂ ናቸው።

፳፮. ጥቂት የኦሮሞ ምሁራን በስሕተት ላቲን 26 ቀለሞች ሲኖሩት [928] የግዕዙ ብዙ ናቸው ይላሉ። የላቲን "a" ዓይነቶች ከ26 በላይ ናቸው።

፳፯. ግዕዝ በእጅ አይጻፍ ይመስል ስለላቲኑ የእጅ ጽሑፍ (Cursive) የሚያነሱም አሉ። ዶክተሩ ኦሮምኛን በግዕዝ ፊደል በኮምፕዩተር ለመክተብ የሚያስፈልጉትን ከሠሩ በኋላ ለ24 ተነባቢና 10 የላቲን የኦሮምኛ ፊደላቱ 34 ቀለሞችን መፍጠር ስለሚያስችግርና አስፈላጊ አይደለም ተብሎ ወደ ላቲን ዞርን ከቀረቡት ምክንያቶች አንዱ ነበር።

፳፰. ግዕዝ እንደኦሮሚኛ የአሉትን (ኩሻዊ) ቋንቋዎችን [929] ጥሩ አድርጎ አይጽፍም የሚለው ወይም የግዕዝ አንድን ድምጽ በአንድ ቀለም መወከል እንደችግር ተቆጥሮ ወደ ላቲን ለመዞር የቀረቡት ምክንያቶች ወደ እውነት የተጠጉ አልነበሩም። ግዕዝ ለአንድ ድምጽ አንድ ቀለምና አንድን ቀለም ለአንድ ድምጽ በማድረግ የተራቀቀ ፊደል ነው።

፳፱. በግዕዝና በላቲን የሚጠቀሙ ኢትዮጵያውያን በየአለቱ እየተራራቁ ናቸው።

፴. አይርላንዳዊው በርናርድ ሺው ግዕዝን ዓውቆ ቢሆን ኖሮ ላቲን ቦታ አይኖረውም ነበር የሚል ጽሑፍ በሰይፉ አዳኝ ቢሻው እዚህ ቀርቧል። [930] የላቲን ፊደል ለእየአንድአንዱ ድምጽ አንድ ቀለም እንዲኖረው ተመኝተው ነበር። ላቲን የአልተሟላና አክሳሪ ፊደል መሆኑንም ሺው ገልጸዋል። [931]

(ቀደም ሲል ፕ/ር ፍቅሬ ለሊቀመንበር ለማ የጻፉትን ከእዚህ በታች አያይዘናል።)

ለሊቀመንበር ለማ መገርሳ ሁለተኛ ግልፅ ደብዳቤ

ጉዳዩ -- ኦሮምኛን የእራሱ በሆነው በግዕዝ ፊደል ተጓዳኝ የፌዴራል ቋንቋ ስለማድረግ ተገቢነት

ከፕሮፌሰር ፍቅሬ ቶሎሳ ጅግሳ

ክቡር ሊቀመንበር ሆይ

ክቡርነትዎ ጠንቅቆ እንደሚያውቀው፣ ከአማርኛ ቀጥሎ ኦሮምኛ በሚሊዎኖች ኢትዮጵያውያኖች የሚነገር ትልቅ ቋንቋ ነው። ሆኖም እስክ አሁን ድረስ የኢትዮጵያ ማእከላዊ መንግሥት የሥራ ቋንቋ ሆኖ አያውቅም። ካናዳ የተባለውን ሃገር እንደ ምሳሌ ብንወስድ፣ ሁለት ብሄራዊ ቋንቋዎች አሉት፡-- እንግሊዝኛ እና ፈረንሳይኛ። የካናዳ ሕዝብ፣ በተለይም የመንግሥት ሠራተኞች ሁለቱን ቋንቋዎች ይችላሉ። ቋንቋዎቻቸው እኩል ተከብረው የፌዴራል መሥሪያ በመሆናቸው የካናዳ ሕዝቦች በእዚህ ረገድ የእኩልነት ስሜት የሚሰማቸው እና የረኩ ናቸው። በኢትዮጵያም ደረጃ ኦሮምኛም ከአማርኛ ጋር በተጓዳኝነት የፌደራል ቋንቋ ቢሆን ብዙ የፖለቲካ፣ የኢኮኖሚ፣ የማህበራዊ እና ስነልቦናዊ ጥቅም ይኖረዋል። ይህን ግንዛቤዎ ውስጥ አኑረው ኦሮምኛ ተደራቢ የኢትዮጵያ ብሄራዊ ቋንቋ ይሆን ዘንድ እርስዎ እና የሃገር አስተዳደር ባልደረቦችዎ የሚቻላችሁን ታደርጉ ዘንድ አሳስባችኋለሁ።

ካለፉት 30 ዓመት ወዲህ የተወለዱና የማስተማሪያ ቋንቋቸውን ኦሮምኛ ብቻ ባደረጉ የትምህርት ተቋማት የተማሩ የኦሮሞ ወጣቶች ሥራ ማግኘትን አስመልክቶ ተጎጂዎች ሆነዋል። እነዚህ ወጣቶች በክልላቸው መንግሥት የተነገራቸውን ተቀብለው በኦሮሚኛ ብቻ በመማር የትምህርት ጊዜያቸውን አባከኑ። በርካታዎቹ በትምህርታቸው በጥሩ ውጤት ከተመረቁ በኋላ ግን በፌዴራሉ የሥራ ቋንቋ ስለማያነቡና ስለማይጽፉ በመላ ኢትዮጵያ በሚገኙት የሥራ ዕድሎች ተወዳዳሪና ተጠቃሚ መሆን አልቻሉም። ሌሎች ዜጎች የሚያገኙትን ዕድል ያለጥፋታቸው የኦሮሞ ልጆች አጡ። በወቅቱ የነበሩት የኦሮምያ ክልል አስተዳዳሪዎች ብልሆች ቢሆኑ ኖሮ የሚፈጠረውን ችግር አስቀድመው ገምተው የደቡብ ሕዝቦች፣ ተጋራዎች እና ሌሎቹም ወንድሞቻችን እና እህቶቻችን እንዳደረጉት ልጆቻቸው አማርኛን እንደ ተደራቢ ቋንቋቸው እንዲማሩ አድርገው የሥራ ዕድላቸውን ባሰፉላቸው ነበር። ያለፈው ቢያልፍም፣ ለዘለቄታው ግን ለእዚህ ሁሉ የተሻለ መፍትሄ የሚሆነው ኦሮምኛ ተደራቢ የማእከላዊ መንግሥት ቋንቋ ቢደረግ ነው።

ከእዚህ ጋር በተያያዘ፣ ይህስ ደግ ነው፣ ዳሩ ግን ኦሮምኛ በምን ፊደላት ይከተብ፣ የሚል ጥያቄ ሊከተል ይችላል፡-- በባእዱ በላቲን ወይስ በሃገር-በቀሉ ኢትዮጵያዊ ፊደል? በእኔ እና በሌሎችም ምሁራን ምርምር ውጤት መሰረት፣ ከላቲን ይልቅ፣ በተለምዶ ግእዝ በሚባለው፣ እንደ እውነቱ ግን ኢትዮጵያዊ ፊደል መሰኘት በሚገባው ፊደል ኦሮምኛ ቢጻፍ እጅግ በርካታ ፋይዳዎች አሉት። ይህን አባባሌን ዝቅ ብዬ በማስረጃ አንተራሳለሁ።

የሚከተለውን የቁቤ ጽሁፍ ወስደን ከግእዝ እና ከላቲን ፊደል የትኛው ይበልጥ ውጤታማና ብቁ እንደ ሆነ እንመለከታለን፡-

- Uummanni Oromoo ilmaan namaa biyya lafaa ኡመኒ ኦሮሞ ኢልማን ነማ ብያ ለፋ
- Kanarratti Uumaman kessaa tokkodha Biyyi ከነረቲ ኡመመን ኬሳ ቶኮዳ ብዪ
- Uumamaa fii jireenya issa Aafrikaa Bahaa ኡመማ ፊ ጅሬኘ ኢሳ አፍሪካ በሃ
- Gara kaabaatti Yemmuu ta'u Uummmata ገረ ካባቲ የሙ ተኡ ኡመተ
- Akata Sabaatti baay'ina gudda qabu kan አከ ሳባቲ የሙ ተኡ ኡመተ
- Baha gaanfa Aafrikaatti argamu keessaa ባሃ ጋንፋ አፍሪካቲ አርገሙ ኬሳ
- Isa tokko Seenaan uummata kanaa akkuma ኢሳ ቶኮ ሴናን ኡመተ ከና አኩማ

Sabaaf sab-lammaota Aafrikaa heddu namnii ሳባፍ ሳብ ሳሞታ አፍሪካ ሔዱ

Seeraaf sirnaan qulqulleessee barreesse ሴራፍ ሰርናን ቁልቁሌሲ በሬሴ

Jiraachun baatullee uummata seenaa ጂራቹ ባቱሌ ኡመተ ሲና

Gudddaa fii gaarii qabu akka ta'e huba ጉዳ ፊ ጋሪ ቀቡ አከ ተኤ ሁብ።

Chuun nama hin dhiba ቹን ነመ ሕን ድቡ።

ከላይ ከቀረበው ናሙና ውስጥ የተወሰኑ ቃላትን እየጠቀስን የኢትዮጵያ ፊደል አሮምኛን ለመጻፍ ከላቲን እና ከኢትዮጵያው ፊደል የትኛው ብቁ፣ ቀልጣፋ እና ጊዜ እና ገንዘብ ቆጣቢ እንደሆነ እንይ፤

Uummanni Oromoo ilmaan namaabiyya lafaa “Uumamaa” የሚለው ቃል በላቲን ሲጻፍ 7 ሆህያት ፈጅቷል። በኢትዮጵያው ግን “ኡመማ” ተብሎ በ3 ፊደላት ይጻፋል። “oromoo” የሚለው ቃል በላቲን 6 ሆህያት አሉት፤ በግዕዝ ግን “አሮም” ተብሎ በ 3 ሆህያት ይጻፋል። “ilmaan” የሚለው በላቲን 6 ሆህያት አሉት፤ በግዕዝ ግን አራት በቂው ነው። “namaa፣ biyya፣ lafaa፣” የሚሉትም ቃላት በላቲን እያንዳንዳቸው 5 ሆህያት ፈጅተዋል። በግዕዙ ቢሆን ግን “ነማ፣ ቢያ፣ ለፋ” ተብለው እያንዳንዳቸው በ 2 ፊደላት ይጻፋሉ። ኡመኒ አሮም ኢልማን ነማ ብያ ለፋ Kanarratt Uumama kessaa tokkodha Biyyi የሚሉትን ደግሞ ስናይ "Kanarratti" 3 በላቲን ሲጻፍ 10 ሆህያት ያስፈልጉታል። በኢትዮጵያው ፊደል በግዕዙ ግን በ 4 ሆህያት ይጻፋል። "Uumaman" በላቲን 7 ሆህያት ያስፈልጉታል። በግዕዝ ግን 4 ሆህያት ይበቁታል። "kessaa" የሚለው በላቲን 6 ሆህያት ያስፈልጉታል። በራሳችን ፊደል ግን “ኬሳ” ተብሎ በ2 ፊደላት ይጻፋል። "Tokkodha” እና "Biyyi" የሚሉትም በላቲን እንደ ቅደም ተከተላቸው 7 እና 5 ሆህያት ሲኖሯቸው በግዕዝ ግን 3 እና 2 ሆህያት ብቻ ነው የሚኖራቸው።

ነገሩ በገጽ ሲታሰብ በላቲን 100 ገጽ የሚፈጅ ጽሁፍ በግዕዝ ግን በ40 ገጽ ሊጻፍ ይችላል። ብዙ ሺ ኮፒ ሲታተም በላቲን ሲሆን አላግባብ የሚባክነውንና በግዕዙ ሲሆን ግን የሚቆጠበውን ስንትና ስንት ቶን ወረቀት አስቡት። ጊዜንና ገንዘብን በተመለከተም እንዲሁ ነው። ለምሳሌ ባለ 100 ውገፅ በላቲን የተፃፈው መፅሃፍ በ 100 ሳንቲም ቢታተም በግዕዙ የተከተበው ግን 40 ሳንቲም ብቻ ይሆናል። ሂሳብ በሺ ብሮች ቢሰላ በላቲን ቢፃፍ 6000 ብሮች ማዳን ይቻላል ማለት ነው። የእዚህን ሁሉ ትርፍና ኪሳራ ዐይተው እርስዎ ይፍርዱ።

አሮምኛ በኢትዮጵያ ቀለማት ቢፃፉ የተሻለ ነው ሲባል አንዳንድ የድሮ ፖለቲከኞችና የቅድሞ ታጋዮች የሚያቀርቡት ሰበቦች አንዳንድ የአሮምኛ ቃላት በተለምዶ ግዕዝ በሚባለው ኢትዮጵያዊ ፊደላት ሊፃፉ አይችሉም፣ ለ ታይፕራይትርም አይመቹም፣ የሚሉ ናቸው። ይህ ግን እውነት አይደለም። ለምሳሌ አይቻሉም ተብለው የነበሩት ፊደላትና ቃላት በአሮሚያዊትዋ ልጅ፣ በሰንዳፋው ተወላጅ በዶክተር አበራ ሞላ መላ እነሆ ተችለዋል።

ደዱደዳደደደደደደ ዱፌ፣ ዳባ፣ ዳራርቱ፣ ባዳዳ፣ ደራ፣

ልክ እንደ ላይኛቹ ፊደላት እና ቃላት የአሮም ቀለማት ሁሉ በኢትዮጵያ ፊደላት ተቀርፀው በተግባር ለመዋል እየጠበቁ ነው። እድሜ ለ ዶክተር አበራ ሞላ ከ እኤአ 1987 ጀምሮ በሶፍትዌር ደረጃ ተዘጋጅተው ገበያ ላይ ውለዋል። የ አንዱን ቃል ከሌላው መለያ የማጥበቂያ ምልክቶችም

ተበጅቶላቸዋል። ዶክተር አበራ ሞላ የግዕዝ ፊደላት ለአሮምኛ እና ለሌሎችም ዋና ዋና ቋንቋዎቻችን መጻፊያ ብቁ እንዲሆኑ ለ 35 ዓመታት ያህል ለፍቶባቸዋል። ስለእዚህ የኢትዮጵያ ፊደላት የላቲኑን ሊተኩ የማይችሉበት ምንም ምክንያት የለም። አውቆ የተደበቀን ቢጠሩት አይሰማም ካልተባለ በቀር። የኢትዮጵያ ፊደላት አሮምኛን ለመክተብ ብቁ ከመሆናቸውም በላይ ብዙ ጥቅም ያላቸው መሆናቸውን የሚመሰክሩ ሰነዶች ተዘጋጅተዋል። ለጊዜው ዊኪፔድያ ውስጥ ገብተው የዶክተር አበራ ሞላን የምርምር ውጤት ይመልከቱ። አስፈላጊ ከሆነ እኔ እና ዶክተር አበራ ከአዲስ አበባው ዩኒቨርሲቲ ፕሮፌሰር ባዩ ይማም እና ከ ከሌሎች ቋንቋ ተመራማሪዎች ጋራ ሆነን ሰሚናር ተዘጋጅቶልን ልንነጋገርባቸው እና ተጨማሪ ማብራሪያ ልንሰጥባቸው እንችላለን። ፕሮፌሰር ባዩ ይማምም በበኩላቸው በእዚህ ጉዳይ ላይ ቀደም ብለው ሰፊ ጥናት አካሂደዋል።

ለእኛ ለአሁኑ ዘመን ሰዎች አዲስ ነገር ይመስለናል እንጂ ለአሮም አባቶቻችን በኢትዮጵያ ፊደላት መጻፍ አዲስ እንግዳ ጉዳይ አይደለም። በቅርቡ በደርግ ዘመን እንኳን በሪሳ የሚል ጋዜጣ ነበር። ከ ዛሬ 120 ዓመታት በፊት ቄስ ኦናሲሞስ ነሲብ ሙሉውን ቅዱስ መጻፍ ከአሪት ዘፍጥረት እስከ ራዕዩ ዮሃንስ ከትበውበት ነበር። ከዛሬ 200 ዓመት በፊትም እንደጻፉበት የሚያሳይ ሰነድ በ ቀጣፊው ጆግራፊ ላጠና ነው ብሎ መጥቶ ብርቅዬውን መጻፈ ሄኖክን ይዞ በኮበለለው በጀምስ በሩስ እጅ ተገኝቷል። በመጀመሪያ በአሮሞው ተወላጅ በታላቁ ፓስተር በ ኦኒሲሞስ ነሲብ በግዝ ፊደላት ከተተረጎመው መጻፍ ቅዱስ ለናሙና ያህል ሁለት ገጾች ከእዚህ ፅሁፍ ግርጌ አስፍራሎታለሁ።

ቀደም ሲል በግዕዝ ፊደላት በአሮምኛ ስለተጻፉት ሰነዶች ሁሉ ጠቅለል አድርጎ ለመናገር፣1ኛ. ከ16ተኛው ክፍለ ዘመን በፊት የተከተበ ቅዱስ ቁርኣን በሀረር ይገኛል። 2ኛ. በ1845 ከአጼ ቴዎድሮስ ዘመን በፊት የመጻፍ ቅዱስ ወንጌላት በከፊል የተጻፉበት 3ኛ. እላይ አንደጠቀስኩት 4 ከ120 አመታት በፊት በአሮሞው ሊቅ በቅዱስ ኦኒሲሞስ ነሲብ (አባገመችሰ) ሙሉው መጻፍ ቅዱስ በአፋን አሮሞ የተተረጎመበት 4ኛ. በ1967 አ.ም. ከ20 በላይ በሆኑ በተለያዩ ብሄርና ብሄረሰቦች ቋንቋ የመሬት አዋጅን ፈትፍቶና ቁልጭ አድርጎ የተገለጸበት 5ኛ. የኢትዮጵያ የመስረተ ትምህርት ከ30 በላይ ብሄር ብሄረሰቦች ቋንቋዎች በብቃትና በጥራት ይሰጥበት የነበረ 6ኛ. የበሪሳ ታላቅ የአፋን አሮሞ ጋዜጣ ለዘመናት በበርካታ ቁጥሮች ሲሰራጩበት የነበረ 7ኛ. የቀድሞው የኢትዮጵያ ሕዝባዊ ሪፐብሊክ መንግሥት በበርካታ ባብዛኛው ከ 45 ብሄር ብሄረሰቦች በላይ ቋንቋዎች የተገለጡበት 8ኛ. በበርካታ የእስልምና ዝክሮች፣ መንዙማዎች የተጻፉበት እና የተዘከሩበት 9ኛ. በበርካታ የክርስትያን መዝሙራት በአሮምኛና በሌሎች ቋንቋዎች የተገለጡበት 10ኛ. በአፋን አሮሞና በሌሎችም ከረጅም ዘመናት በፊት የመዝገበ ቃላት የተደረጁበት ናቸው። እንኳን ዛሬ ዳብሮ በኮምፒተር ሳይንስ ተደግፎ አይደለም ኢትዮጵያውያን ፊደላት ገና ድሮ ተፈትነው አሮምኛን ለማስተናገድ እንደሚችሉ ተረጋግጧል። በ ዶክተር አበራ ጥረት በ ዩኒኮድ ዩኒቨርሲቲ ኮድ በመግባታቸው ጠቀሜታቸው ተገልጾ ዐለምአቀፍ እውቅናን አግኝተዋል።

ከአሮምኛ በተጨማሪ፣ በአሁኑ ጊዜ ግዕዝ በዩኒኮድ ዕውቅና ያገኙትን የቢለን፣ ቤንች፣ ምኢን፣ ሙርሲ፣ ሱሪ፣ ትግረ፣ ትግርኛ፣ አገው፣ አውንጂ፣ አማርኛ፣ ዲዚ፣ ዳውሮ፣ ጉሙዝ፣ ጉራጌ፣ ጋሞ ጎፋ እና ግዕዝ ቋንቋዎች የሚጋሯቸውን ቀለሞችና ሌሎችንም ያስከትባል። ለእዚህም ተግባር የዶ/ር አበራ ሞላ ግዕዝኤዲት ገበያ ላይ ውሏል። አሮምኛን ጨምሮ እሱ ለኢትዮጵያ ቋንቋዎች የፈፀመው ተግባር ሁሉ በሚከተለው የዊኪፒዲያ ሊንክ ማግኘት ይቻላል።

https://am.wikipedia.org/wiki/%E1%8A%A3%E1%89%A0%E1%88%AB_%E1%88%9E%E1%88%8B#%E1%8C%8D%E1%8B%95%E1%8B%9D%E1%8A%93_%E1%8A%A6%E1%88%AE%E1%88%9A%E1%8D%8B

የእንግሊዝኛ ወይም የላቲን ፊደላት ተናጋሪው እንደሚናገረው ስለማይፃፉ ስፔሊንጉን ለማወቅ የእድሜ ልክ ትግል ይገጥማል። በኢትዮጵያ ቀለማት ግን ሰው እንደሚናገረው ስለሚፅፍ የእስፔሊንግ ስህተት ሊሠራ አይችልም። ስለእዚህም ከላቲን ወይም እንግሊዝኛ ፊደላት ይልቅ እሱን መምረጥ ይገባናል። እኛም እንደተጋሩ ወገኖቻችን ብልጥ መሆን ይገባናል። እነሱ በኢትዮጵያ ፊደላት እንጂ መቼ በላቲን ይፅፋሉ? ኤርትራውያንስ መቼ የግእዝን ቀለማት አሽቀንጥረው ጣሉአቸው? ከኢትዮጵያ ተገነጠሉ እንጂ መቼ ከፊደላችን ተገነጠሉ? እንዳውም እነሱ ቀደም ሲል በጣልያን ቅኝ ግዛት ተገዝተው ስለነበር በላቲን እንቸክቸከው ቢሉ ጥሩ ሰብ በሆናቸው ነበር። ከላቲን ይልቅ ኢትዮጵያውያን ፊደላት ብዙ ጥቅሞች እንዳላቸው በመገንዘባቸው ግን ፊደሎቻችን ይዘዋቸው ሄዱ። የኢትዮጵያ ፊደላት የሰሜን ሰዎች እና የአማራ ብቻ አይምሰሉን። ባለፉት 4000 ዓመታት ከሁላችንም አባት ከኢትዮጵያ ጀምሮ በነገሥታት ልጅ ልጆቹ እየተቀረፀና እየተሻሻለ ሲወርድ ሲዋረድ እዚህ የደረሰ ነው። ከቀዳማዊ ምኒልክ ጋር ወደ ኢትዮጵያ የመጡት አጋዝያን መደበኛ ፊደላቱን ኢትዮጵያ ውስጥ አግኝተው ለራሳቸው እንዲመቻቸው አድርገው ጥርደዋቸዋል። አማርኛ ዘመዶቻችንም ለእነሱ አፍ የሚስማሙ የተወሰኑ ፊደላትን ቀርፀው እውስጣቸው አካተዋል። ስለዚህ ፊደላቱ የኦሮሞም ናቸው። በእርግጥም ናቸው እንጂ ባይሆኑም እንኳ ከማናውቃቸው ከባእዳኑ ከአውሮፓውያኖቹ ፊደላት ይልቅ የተፈጠርንበት እና የኖርባት የኢትዮጵያ ፊደላት ለኛ ይቀርቡናል።

ከቡር ሊቀመንበር ለማ መገርሳ ሆይ!

በኢትዮጵያዊነት ስሜት እና ፍቅር መንደድን እባህርዳር በነበሩ ጊዜ አሳይተውን ነበር። ኢትዮጵያዊነት የኢትዮጵያን ፊደላትንም ይጨምራል። ስለእዚህ ይህን ጉዳይ አተኩረው ያስቡበት። ከዛሬ 26 ዓመታት በፊት መጫፈ ቁልቁሉን ጨምሮ ኦሮምኛ በኢትዮጵያ ፊደላት እጅግ ብዙ ፅፎበታል። በእዚህ አጋጣሚ አንድ ጥያቄ እንዳቀርብ ይፈቀዱልኝና ባለፉት 26 ዓመታት በቁቤ ወይም በላቲን ፊደላት ምን ያህል የረባ መፃህፍት ተከትለዋል? ከኦሮሞ ሰፊው ሕዝብ ውስጥስ ምን ያህል ነው በቁቤ የሚፅፍና የሚያነብ? ነው ወይንስ እንዳው ለወጉ ነው ቁቤ ቁቤ የምንለው? እዚህ ላይ ብርሃን የ ሚረጭ ጥናት ቢኖር እንዴት ሸጋ ነበር። ለማንኛውም ቁጥራቸው በዛም እነሱም ቁቤ የሚችሉ ሰዎች በግለሰብ ደረጃ አሁንም በቁቤ እንዳይገለገሉ የሚያግዳቸው የለም። ርስበርሳቸውም ሆነ ለየብቻቸው በቁቤ መጠቀማቸውን ሊቀጥሉ ይችላሉ። በሃገር ደረጃ ግን ከላቲን ይልቅ ግዕዝ በጣም በርካታ ጥቅም ስለአለው ነው ኦሮምኛ ተደራቢ የፌዴራል ቋንቋ ሆኖ በግእዝ ፊደላት ይፃፍ ብዬ የምመክረው። ኢትዮጵያዊው ፊደል በሀገር ደረጃ ፀድቆ ከተገበረ ከመዋዕለ ህፃናት እና ከ አንደኛና ሁለተኛ ደረጃ ትምህርት ቤቶች ተጀምሮ እስከ ዩኒቨርሲቲ ሊደርስ ይችላል። በእድሜው የገፋውን አዛውንት ሳያስጨንቁ በህፃናቱ ቢጀመር ከ 20 ዓመታት በኋላ ለመጨው ትውልድ ይዳረሳል። ይህን ጉዳይ ለመተግበር ደግ ለእርስዎና ለሃገር አስተዳደር ባልደረቦች ለወደፊቱ የኢትዮጵያ ሕዝብ እሺታ እና ትብብር ያሻችኋል። ይህ በቶሎ የሚፈፀም ነገር ስላልሆነ ለጊዜው ቅዱሱ ሃሳቡ ይንሸራሸር።

ደብዳቤዬን ለመደምደም፣ የኦሮምኛ ተናጋሪ ሕዝብ ቁጥር በጣም በርካታ ስለሆነ ካናዳ ውስጥ እንግሊዝኛንና ፈረንሳይኛን የሥራ ቋንቋዎች አድርገው እንደሚሠሩባቸው ሁሉ በኢትዮጵያ ውስጥም ከአማርኛ ጎን ለጎን ኦሮምኛ በኢትዮጵያውያን ፊደላት እየተከተበ የፌዴራሉ መንግሥት የሥራ ቋንቋ እንዲሆን ሊተጋበት ይገባል። ከእዚህም በተጨማሪ፣ ጥቅሙ በተጨማሪ እየተመዘነ፣ አዋጭነቱ በሳይንሳዊ መንገድ እየተረጋገጠ፣ አማርኛን እንደ ተደራቢ ቋንቋቸው በተቀበሉ እንደ ደቡብ ክልል ባሉ ሕዝቦች ላይ ጭነት አለመሆኑም እየተጣራ በጥንቃቄ ሊመክርበት ግድ ይላል። ኦሮሞ ያልሆኑ የ ኦሮሞ ቋንቋ ተናጋሪዎች እና ሌሎችም አያሌ ኢትዮጵያውያን በአሁኑ ሰዐት ኦሮምኛን መማር ይፈልጋሉ። ዳሩ ግን በባእዳ ፊደል በላቲን ተማሩ ከምንላቸው ይልቅ ሁሉም በሚያውቁት በኢትዮጵያ ፊደላት እንዲማሩ ብናመቻችላቸው በቀላሉ ሊቀስሙት ይችላሉ። በግድ

በላቲኑ ተማሩ ካልናቸው ግን፣ “ጊዜና ገንዘብ ከሚያባክነው ከላቲኑ ፊደል ይልቅ ቆጣቢ፣ ቀልጣፋና ምቹ በሆነውና በምናውቀው ባገራችን ፊደል እንጽፋለን” ቢሉ ይህ አቋማቸው በቀላሉ የሚታይ አይደለም።

ክቡር ሊቀመንበር ለማ መገርሳ ሆይ!

እርስዎ አንደሚገነዘቡት፣ በባዕዳን ፊደል የሚጽፉ አፍሪካውያን በአዎሮፓውያን ቅኝ ገዢዎች ሲገዙ የነበሩና ራሳቸው የፈለሰኛቸው የፊደላት አማራጭ ያልነበራቸው ሕዝቦች ናቸው። እኛ በጀግናች አባቶቻችንና እና እናቶቻችን ደም እና አጥንት ነፃነታችን ተከብሮልን የኖርንና አኩሪ ቅርስ የሆነ የራሳችን ፊደል ያለን ሕዝቦች ቅኝ እንደተገዙትና እንደተዋረዱት ያልታደሉ ሰዎች እድንሆን አይገባም። በእዚህ እና እላይ በተዘረዘሩት የአመክንዮ ምክንያቶች፣ እንዲሁም ስለክብራችን እና ማንነታችን ሲባል እርስዎና የአስተዳደር ባልደረቦችዎ ይህን የተቀደሰ ጉዳይ ትጉበት። ከዚያም ውጤቱ ለሕዝባችን ልብ የሚያኮራ እና ለኑሮም የሚበጅ ይሆናል።

በአጼ ምኒልክ ዘመነ መንግሥት በአሮሞው ፓስተር ኦሲብ ኦሲብ በግዕዝ ፊደላት መጫፈቁ ቁልቁሉ ተብሎ ከተተረጎመው የአሮምኛ ቅዱስ መጻፍ ውስጥ የወሰድኳቸውን ሁለት ገጾች ከዚህ በታች አስፍሬለዎታለሁ። የዛሬ 120 እንዲህ ቅዱስ መጻፍን የሚያህል በራሳችን ፊደላት መጻፍ ከቻልን ቀና ልቦና፣ በራስ ፊደል ኩራት እና ፍላጎት ከአለን አሁንም በ ዘመነ-ኮምፒተር በቀላሉ አሮምኛን ግዕዝ በሚባለው ኢትዮጵያዊ ፊደል ያለችግር መክተብ እንችላለን።

